

**TUNNEOIREET, KÄYTÖSOIREET JA YLIAKTIIVISUUS KOULUKIUSATUILLA
NUORILLA YLÄKOULUN 7. JA 9. LUOKALLA**

**Paula Halinen
Anniina Kuusela
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Heinäkuu 2019**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

HALINEN, PAULA & KUUSELA, ANNIINA: Tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus koulukiusatuilla nuorilla yläkoulun 7. ja 9. luokalla

Pro gradu -tutkielma, 34 s.

Ohjaaja: Riikka Hirvonen, Noona Kiuru

Psykologia

Heinäkuu 2019

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, ennustavatko koulukiusatuksi tuleminen sekä sen määrä ja pysyvyys yläkoulun 7. ja 9. luokan välillä nuorten tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokalla silloin, kun oireiden aikaisempi taso 7. luokalla huomioitiin. Lisäksi selvitimme, onko tyttöjen ja poikien välillä eroja näissä yhteyksissä. Tutkimuksemme on osa Jyväskylän Yliopiston psykologian laitoksella toteutettua TIKAPUU - tutkimushanketta. Tutkimuksemme otokseksi valikoituivat 525 nuorta, jotka osallistuivat tutkimukseen 7. ja 9. luokalla vuosina 2016 ja 2018. Nuoret raportoivat 7. ja 9. luokan keväällä koulukiusaamiskokemuksistaan sekä tunneoireista, käytösoireista ja yliaktiivisuudesta. Analysoimme koulukiusatuksi tuleminen sekä sen määrän ja pysyvyyden yhteyttä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen muodostamalla aina kolme yleistettyä lineaarista mallia (GLM) erikseen 9. luokan tunneoireille, käytösoireille ja yliaktiivisuudelle kontrolloiden aina oireiden aiemman tason 7. luokalla. Tuloksemme osoittivat, että koulukiusatuksi tuleminen 7. luokalla ennusti sekä tyttöjen että poikien tunneoireita 9. luokalla siten, että kiusatuilla nuorilla esiintyi sukupuolesta riippumatta keskimäärin enemmän tunneoireita 9. luokalla ei-kiusattuihin nuoriin verrattuna, kun oireiden aikaisempi taso 7. luokalla huomioitiin. Yliaktiivisuutta koulukiusatuksi tuleminen ennusti ainoastaan tytöillä. Niillä tytöillä, joita oli kiusattu 7. luokalla, esiintyi 9. luokalla keskimäärin enemmän yliaktiivisuutta verrattuna tyttöihin, joita ei oltu kiusattu, kun yliaktiivisuuden taso 7. luokalla huomioitiin. Koulukiusatuksi tuleminen määrää ja sen pysyvyyttä koskien tutkimuksessamme selvisi, että ne ennustivat tilastollisesti merkitsevästi nuorten 9. luokan tunneoireita ja yliaktiivisuutta, kun oireiden aikaisempi taso huomioitiin. Käytösoireita koskien sen tasoa 9. luokalla ennusti tilastollisesti melkein merkitsevästi vain 7. luokan koulukiusatuksi tuleminen määrä, kun taas kiusatuksi tuleminen 7. luokalla tai sen pysyvyys 7. ja 9. luokan välillä eivät ennustaneet käytösoireiden 9. luokan tasoa. Tuloksistamme siis selvisi, että koulukiusatut yläkouluikäiset nuoret kokivat keskimääräistä enemmän etenkin tunneoireita ja yliaktiivisuutta verrattuna nuoriin, jotka eivät kokeneet koulukiusaamista yläkoulun aikana. Tuloksemme tarjoavat myös lisää tietoa aiemmin vähän tutkituista koulukiusatuksi tuleminen määrän ja pysyvyyden yhteyksistä psyykkisiin hyvinvointitekijöihin kiusaamisen seurauksina. Tutkimuksemme perusteella voidaan todeta, että huomion kiinnittäminen koulukiusaamiskokemusten psyykkisiin sisään- ja ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin kiusaamisen seurauksina sekä koulukiusaamiseen puuttuminen on erityisen tärkeää yläkoulun aikana etenkin kiusaamisen kauaskantoisten kielteisten seurausten ehkäisemiseksi.

AVAINSANAT: koulukiusaaminen, tunneoireet, käytösoireet, yliaktiivisuus, yläkoulu, sukupuoli, koulukiusatuksi tuleminen määrä ja koulukiusatuksi tuleminen pysyvyys

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
1.1. Koulukiusaaminen ilmiönä.....	2
1.2. Koulukiusaamisen yhteydet tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen.....	4
1.3. Tutkimuskysymykset.....	7
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	8
2.1. Tutkittavat ja katoanalyysi.....	8
2.2. Mittarit ja muuttujat.....	10
2.2.1. Koulukiusaamiskokemukset.....	10
2.2.2. Tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus.....	11
2.3. Tilastolliset analyysit.....	12
3 TULOKSET.....	14
3.1. Alustavat tarkastelut.....	14
3.2. Koulukiusatuksi tulemisen yhteys tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen.....	16
3.3. Koulukiusatuksi tulemisen määrän yhteys tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen.....	18
3.4. Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden yhteys tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen.....	21
4 POHDINTA.....	24
4.1. Sukupuolierot koulukiusaamiskokemusten ja tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden välisissä yhteyksissä.....	26
4.2. Tutkimuksen vahvuudet, rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet.....	27
4.3. Johtopäätökset ja tutkimuksen merkitys.....	28
LÄHTEET.....	30

1 JOHDANTO

Yläkoulun aikana nuoren elämässä tapahtuu suuria muutoksia niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin (Eccles ym., 1993). Ikätovereiden kanssa solmitut ihmissuhteet tulevat nuorelle tärkeämmiksi kuin aiemmin, ja siirtymässä alakoulusta yläkouluun sosiaaliset roolit joutuvat koetukselle, kun omaa paikkaa vertaisryhmässä haetaan uudelleen (Pellegrini & Long, 2002). Tällainen sosiaalinen uudelleenrakentuminen voi olla osin syynä siihen, että koulukiusaamisen on todettu lisääntyvän yläkouluiässä. Suomessa Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2017 teettämässä Kouluterveyskyselyssä selvitettiin, että peräti 6–7 prosenttia peruskoulun 8.–9. -luokkalaisista tulee kiusatuksi vähintään kerran viikossa (Halme, Hedman, Ikonen, & Rajala, 2018). Lisäksi sisäänpäinsuuntautuneiden oireiden, kuten masentuneen mielialan ja sosiaalisen ahdistuneisuuden sekä yksinäisyyden on nähty lisääntyvän yläkouluun siirryttäessä (Eslea ym., 2004; Hankin & Abramson, 2001). Näin ollen yläkoulu-aika näyttäytyy ajanjaksona, jolloin erityisesti koulukiusattujen nuorten psyykkisiin hyvinvointitekijöihin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Tämä on tärkeää, sillä koulukiusaaminen on ilmiönä varsin pysyvä ja sen seurausten on tiedetään vaikuttavan kiusattuihin niin lyhyellä kuin pitkälläkin aikavälillä (Salmivalli, 2010).

Useissa aiemmissa tutkimuksissa nuorilla koulukiusatuksi tulemisen positiivinen yhteys sisäänpäinsuuntautuneisiin tunneoireisiin sekä ulospäinsuuntautuneisiin käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen on tunnistettu niin poikittaisissa tutkimuksissa (Baldry, 2004; Hawker & Boulton, 2000; Rasalingam ym., 2017) kuin pitkittäisasetelmissakin (Zwierzynska ym., 2013). Juuri yläkoulu-aikana, joka on nuorten sosiaalisten suhteiden ja psyykkisen hyvinvoinnin näkökulmasta hyvin merkittävää aikaa, koulukiusatuksi tulemisen määrän tai sen pysyvyyden yhteyksiä nuorten sisään- tai ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin ei ole aiemmin tutkittu. Tässä tutkimuksessa selvennämmekin koulukiusatuksi tulemisen lisäksi koulukiusaamisen määrän sekä sen pysyvyyden vaikutuksia tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen yläkoulun 7. ja 9. luokan välillä.

Sen lisäksi, että tarkastelemme tässä tutkimuksessa koulukiusatuksi tulemisen sekä sen määrän ja pysyvyyden yhteyksiä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen, selvitämme, eroavatko tytöt ja pojat toisistaan näissä yhteyksissä. Aiemmat tutkimustulokset sukupuolieroista ovat olleet ristiriitaisia. Useissa aiemmissa tutkimuksissa koulukiusatuilla työillä on havaittu kiusattuja poikia suurempi riski erilaisiin sisäänpäinsuuntautuneisiin oireisiin, kuten esimerkiksi tunneoireisiin, välttelevään käyttäytymiseen, masennusoireisiin

sekä ahdistuneisuuteen (Baldry, 2004; Nabuzoka ym., 2009). Tästä poikkeaviakin tutkimustuloksia kuitenkin on. Niiden mukaan kiusatuilla pojilla on havaittu tyttöjä enemmän sisäänpäinsuuntautuneita tunneoireita (Rasalingam, ym., 2017). Tästä syystä onkin tärkeää tutkia, onko yläkouluikäisillä nuorilla heidän sukupuoleltaan vaikutusta siihen, miten mahdolliset koulukiusaamiskokemukset ovat yhteydessä heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden osalta.

1.1. Koulukiusaaminen ilmiönä

Koulukiusaamisella tarkoitetaan samaan oppilaaseen systemaattisesti kohdistuvaa, toistuvaa vihamielistä käyttäytymistä (Hawker & Boulton, 2000; Olweus, 1992; Poijula, 2007). Se voidaan ajatella teoiksi, jotka kiusattu kokee loukkaavina tai ahdistavina ja ne aiheuttavat hänelle pahaa oloa (Hawker & Boulton, 2000; Lämsä, 2009). Kiusattuun kohdistuvat väkivallan teot voivat olla henkisiä, fyysisiä, sosiaalisia tai useampaa näistä (Poijula, 2007 & Salmivalli, 2010). Kiusaaminen on aina tarkoituksellista vallankäyttöä, ja sille ominaista on voimasuhteiden epätasapaino kiusaajan ja kiusatun välillä (Hamarus, 2008; Lämsä, 2009; Poijula, 2007; Salmivalli, 2010). Tämä näkyy siinä, että kiusattu on tyypillisesti vertaisryhmässä heikommassa asemassa kuin kiusaajansa. Kiusaaja pyrkii siis käyttäytymisellään saavuttamaan itselleen vahvemman sosiaalisen aseman ryhmässä kuin kiusatulla. Seuraavaksi käsittelemme lyhyesti koulukiusaamisilmiöön olennaisesti liittyviä tekijöitä, kuten kiusaamisen muotoja ja kiusaamiseen liittyviä sosiaalisia rooleja.

Koulukiusaaminen voidaan jakaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suora kiusaaminen tarkoittaa kiusattuun kohdistuvaa vihamielistä käyttäytymistä tai väkivaltaa (Hamarus, 2008; Lämsä, 2009). Se voi olla esimerkiksi kiusatun tönimistä, lyömistä tai nimittelyä. Suoran kiusaamisen muodot yleensä vähenevät iän myötä (Hamarus, 2008; Kaukiainen & Salmivalli, 2009; Salmivalli, 2010). Hyvin merkittävä osa kiusaamisesta on epäsuoraa kiusaamista. Kyseistä kiusaamisen muotoa voidaan kutsua myös hiljaiseksi kiusaamiseksi (Hamarus, 2008; Lämsä, 2009; Salmivalli, 2010). Se voi olla esimerkiksi erilaisia kiusatulle kohdennettuja ilmeitä, eleitä, vaikenemista sekä muuta kiusattua väheksyvää kohtelua. Lisäksi kiusaamiseen liittyy usein kiusatun eristäminen sosiaalisen kanssakäymisen tai yhteisön ulkopuolelle. Erityisesti tyttöjen keskuudessa kiusaamisessa

korostuvat epäsuoran kiusaamisen muodot (Kaukiainen & Salmivalli, 2009; Lämsä, 2009; Salmivalli, 2010). Poikien keskuudessa puolestaan esiintyy enemmän suoran kiusaamisen muotoja (Lämsä, 2009; Scheithauer, Hayer, Petermann, & Jugert, 2006).

Koulukiusaamisilmiölle on yhä tyypillisempää, että kiusaaminen jatkuu kouluajan ulkopuolella esimerkiksi nettikiusaamisena. Nettikiusaamiselle on samalla lailla tyypillistä tarkoituksellisuus ja toistuvuus kuin perinteisemmille kiusaamisen muodoille (Cross, Lester, & Barnes, 2015). Nettikiusaamisesta on kehittynyt selkeä, oma kiusaamisen muotonsa joka on tarpeellista nostaa esille koulukiusaamisilmiötä kuvattaessa. Nettikiusaaminen voi olla esimerkiksi kiusatusta ilman lupaa julkaistut kuvat, videot tai juorut sekä kiusattuun kohdistetut ilkeät viestit netissä (Lämsä, 2009). Nettikiusaamisesta tekee erityisen haavoittavaa se, että kiusattu on jatkuvasti jollain tavalla kiusaajien tavoitettavissa (Lämsä, 2009).

Kiusaaminen tapahtuu ryhmäilmiönä siten, että oppilaat osallistuvat tietoisesti tai tiedostamattaan kiusaamiseen erilaisissa rooleissa (Salmivalli, 2010). Kiusatun ja kiusaajan roolien välille syntyy tyypillisesti valtasuhteiden epätasapaino, jonka vaikutuksesta kiusatun on vaikea puolustautua. (Lämsä, 2009; Salmivalli, 2010). Ryhmässä voi syntyä oletuksia, joiden mukaan kiusatun kanssa ei pidä olla tekemisissä ja häntä syrjivään käyttäytymiseen on suotavaa tai jopa pakollista osallistua, jotta ei itse tulisi kiusatuksi (Hamarus & Kaikkonen, 2007; Salmivalli, 2010). Monet ryhmässä saattavat toimia yhteistyössä kiusaajan kanssa niin sanottuina apureina, jotka menevät mukaan kiusaamiseen ja avustavat kiusaajaa aktiivisesti. Osa heistä saattaa toimia kannustajina, jotka puolestaan tulevat kiusaamistilanteessa paikalle esimerkiksi katsomaan ja nauramaan muiden mukana, ja näin osallistumaan kiusaamiseen (Kaukiainen & Salmivalli, 2009; Salmivalli, 2010). Suuri osa oppilaista tulee hiljaisesti hyväksyneeksi kiusaamisen vetäytymällä syrjään ja pysytellen ulkopuolisina tilanteissa, joissa heidän olisi mahdollista puolustaa kiusattua. Kiusatun puolustaminen on kuitenkin verrattain harvinaista, koska usein pelko kiusatuksi joutumisesta on suuri (Kaukiainen & Salmivalli, 2009; Salmivalli, 2010). Joskus nuoret saattavat myös toimia useammassa koulukiusaamiseen liittyvissä rooleissa samanaikaisesti (Salmivalli, 2010; Scheithauer, Hayer, Petermann, & Jugert, 2006). Nuori saattaa esimerkiksi olla kiusattu, mutta hän voi kiusata myös toisia (ns. kiusaaja-kiusatut).

Kiusatuksi tulemiseen liittyy usein oman arvon menetyks ryhmässä, jossa kiusaamista tapahtuu. Usein kiusatuksi joutuu vertaisryhmässä epäsuositumpi tai heikommassa asemassa oleva henkilö. Kiusaamiseen liittyy tavallisesti muiden suhtautumisen muuttuminen kielteisemmäksi kiusattua kohtaan huolimatta siitä, miten hän todellisuudessa käyttäytyy

(Hamarus & Kaikkonen, 2007; Salmivalli, 2010). Tässä tutkimuksessa kiinnitämme huomiota erityisesti kiusattuihin nuoriin verraten heitä niihin nuoriin, joita ei oltu kiusattu, tai oltiin kiusattu vähemmän tai lyhyemmän aikaa yläkoulun aikana. Olemme kiinnostuneita juuri kiusatuista siitä syystä, että aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että nuorten sisäänpäinsuuntautuneet oireet, kuten yksinäisyys, masentunut mieliala ja sosiaalinen ahdistuneisuus lisääntyvät yläkouluun siirryttäessä (Eslea ym., 2004; Hankin & Abramson, 2001). On kiinnostavaa selvittää, missä määrin edellä mainitun kaltaiset sisäänpäinsuuntautuneet oireet liittyvät yläkouluiässä koulukiusatuksi tulemiseen.

On tärkeää muistaa, että koulukiusaaminen ei ole ilmiö, joka rajoittuu ainoastaan koulupäivien aikaisiin tapahtumiin tai hetkiin, joissa kiusaamista tapahtuu (Ttofi, Farrington, Lösel, & Loeber, 2011). Ennemminkin koulukiusaaminen on toimintaa, jolla on kokonaisvaltaisesti vaikutusta yksilöön ja hänen psyykkiseen hyvinvointiinsa. Lisäksi usein koulukiusaamisen psyykkiset seuraukset ovat varsin kauaskantoisia (Copeland, Wolke, Angold, & Costello, 2013; Isaacs, Hodges, & Salmivalli, 2008; Ttofi ym., 2011). Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia koulussa tapahtuvan kiusaamisen psyykkisiä seurauksia tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden osalta seitsemänneltä yhdeksännelle luokalle. Seuraavissa kappaleissa siirrymme tarkemmin käsittelemään aiempaa tutkimusta koulukiusaamiskokemusten yhteyksistä näihin tarkastelemiimme kiusaamisen psyykkisiin seurauksiin.

1.2. Koulukiusaamiskokemusten yhteydet tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

Kiusaamiskokemukset ovat yksilölle aina kehityksellinen riski, jolla on vaikutusta psyykkiseen hyvinvointiin sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä (Copeland, Wolke, Angold, & Costello, 2013; Poijula, 2007; Salmivalli, 2010). Kiusatuksi tulemisen on todettu olevan yhteydessä esimerkiksi sisään- ja ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin, masentuneisuuteen, sopeutumisen vaikeuksiin, somaattisiin ongelmiin sekä itsetuhoisuuteen (Arseneault ym., 2006; Hawker & Boulton, 2000). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme koulukiusatuksi tulemisen psyykkisinä seurauksina tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta. Näistä tunneoireet kuvastavat yksilöllä niin sanottuja sisäänpäinsuuntautuvia oireita. Käytösoireet ja

Yliaktiivisuus puolestaan kuvastavat ulospäinsuuntautuvaa oirehdintaa (Goodman, Lamping, & Ploubidis, 2010).

Tunneoireina voidaan käsittää huolet, surumielisyys, pelot sekä erilaiset somaattiset oireet, kuten päänsärky ja pahoinvointi (Goodman ym., 2010). Nämä oireet on tunnistettu osaksi merkittävimpiä seurauksia koulukiusatuksi tulemisesta aiemmissa tutkimuksissa (Hawker & Boulton, 2000; Rasalingam ym., 2017; Zwierzynska ym., 2013). Tunneoireiden ajatellaan olevan yleisiä kiusattujen keskuudessa, sillä kiusatut kohtaavat elämässään kiusatuksi tulemistä muistuttavia sosiaalipsykologisia kokemuksia, kuten esimerkiksi tappeluihin joutumista vertaisryhmässä tai uhkaa sosiaalisten suhteiden katkeamisesta, joilla on suuri rooli sisäänpäinsuuntautuneiden oireiden kehittämisessä (Hawker & Boulton, 2000; Zwierzynska ym., 2013). Lisäksi sisäänpäinsuuntautuneet oireet ovat yhteydessä monenlaisiin vaikeuksiin vertaissuhteissa, kuten alistumiseen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, sosiaaliseen vetäytymiseen sekä epäsuosioon vertaisten keskuudessa, jotka ovat positiivisesti yhteydessä kiusatuksi tulemiseen (Hawker & Boulton, 2000). Näin erilaisten vertaissuhteita koskevien vaikeuksien ajatellaan siis toimivan välittävinä tekijöinä kiusatuksi tulemisen ja sisäänpäinsuuntautuneiden oireiden lisääntymisen välillä.

Käytösoireisiin puolestaan kuuluvat esimerkiksi tottelemattomuus, tappeluihin joutuminen, valehteleminen sekä rikollinen käyttäytyminen (Goodman ym., 2010). Aggressiivinen ja rikollinen käyttäytyminen ovat tunneoireiden tavoin tunnistettu kiusaamisen seurauksiksi aiemmissa tutkimuksissa (Nabuzoka ym., 2009; Rasalingam ym., 2017; Reijntjes ym., 2011; Troop-Gordon & Ladd, 2005; Yu ym., 2018). Kiusatuksi tulemisen kokemukset saattavat aiheuttaa vihan tunteita tai ärtyneisyyttä ja lisätä riskiä muodostaa väkivaltaisia taipumuksia, jotka saavat kiusatun käyttäytymään aggressiivisesti (Reijntjes ym., 2011; Yu ym., 2018). Lisäksi kiusatut saattavat käyttäytyä aggressiivisesti puolustautuakseen kiusaamista vastaan (Reijntjes ym., 2011). Yliaktiivisuuden ajatellaan käytösoireiden tavoin kuuluvan osaksi ulospäinsuuntautuneita oireita tarkoittaen esimerkiksi rauhattomuutta, levottomuutta ja keskittymisvaikeuksia (Goodman ym., 2010). Yliaktiivisuus on myös tunnistettu seuraukseksi kiusaamisesta (Nabuzoka ym., 2009; Rasalingam ym., 2017; Reijntjes ym., 2011). Vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole tutkittu tarkempia syitä kiusatuksi tulemisen ja yliaktiivisuuden välisille yhteyksille, ajatellaan, että kiusatut saattavat kokea tarvetta olla jatkuvasti varuillaan sosiaalisissa tilanteissa. Tämä saattaisi saada aikaan rauhattomuutta tai vaikeutta keskittyä etenkin opiskeluun.

Aiemmissa tutkimuksissa erilaiset sisäänpäinsuuntautuneet oireet, kuten tunneoireet, masennusoireet ja ahdistuneisuus, sekä ulospäinsuuntautuneet oireet, kuten aggressiivisuus,

käyttösoireet ja yliaktiivisuus, on siis tunnistettu merkittäviksi seurauksiksi koulukiusatuksi tulemisesta (Baldry, 2004; Hawker & Boulton, 2000; Rasalingam ym., 2017; Zwierzynska ym., 2013). Esimerkiksi Rasalingam, Clench-Aas ja Raanaas (2017) havaitsivat tutkimuksessaan 10–13 -vuotiailla kiusatuilla nuorilla esiintyvän tilastollisesti merkitsevästi enemmän sekä sisäänpäinsuuntautuneita tunneoireita että ulospäinsuuntautuneita käyttösoireita ja yliaktiivisuutta verrattuna vertaisiinsa, joita ei oltu kiusattu. Vaikka aiemmissa tutkimuksissa onkin selvitetty koulukiusatuksi tulemisen yhteyttä useisiin sisään- ja ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin, monet piirteet ovat näiden yhteyksien luonteesta jääneet vielä epäselviksi. Koulukiusatuksi tulemisen määrää ja pysyvyyttä on huomioitu aiemmissa tutkimuksissa vain vähän. Tässä tutkimuksessa selvitämme koulukiusatuksi tulemisen määrän ja pysyvyyden yhteyttä tunneoireisiin, käyttösoireisiin ja yliaktiivisuuteen yläkouluikäisillä nuorilla.

Koulukiusatuksi tulemisen määrällä tarkoitamme sitä, kuinka usein nuorta on kiusattu kuluneen lukukauden aikana. Koulukiusatuksi tulemisen määrän yhteyttä sisään- ja ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin ei ole aiemmin tutkittu. Se on kuitenkin mielenkiintoinen näkökulma koskien kiusatuksi tulemisen ja psyykkisten oireiden yhteyksiä, sillä se, kuinka usein kiusatuksi tulemista tapahtuu saattaa olennaisesti vaikuttaa siihen, kuinka vakavana kiusaaminen koetaan. Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyydellä taas tarkoitamme sitä, onko kiusaaminen jatkunut yläkoulun 7. ja 9. luokan välillä. Teoreettisesti koulukiusatuksi tulemisen ajallisen keston ja oireiden vakavuuden on ajateltu olevan yhteydessä toisiinsa (Kochenderfer & Ladd, 1996). Toisin sanoen, mitä pidempään koulukiusaaminen jatkuu, sitä vakavampia siitä seuraavat oireet voivat olla. Aiemmissa tutkimuksissa, joissa on huomioitu koulukiusaamisen pysyvyys, on todettu sen olleen positiivisesti yhteydessä psyykkisten oireiden tasoon (Menesini ym., 2009; Zwierzynska ym., 2013). Menesini kollegoineen (2009) tutki koulukiusattujen 13–20 -vuotiaiden nuorten kiusaamistaustaa ja havaitsi, että ne nuoret, joilla kiusaaminen oli jatkunut jo useita vuosia, raportoivat myös enemmän ahdistuneisuutta, masennusoireita sekä välttelevää käyttäytymistä verrattuna niihin nuoriin, joilla kiusaaminen ei ollut ollut yhtä pysyvää.

Aiemmat tutkimustulokset sukupuolieroista sisään- ja ulospäinsuuntautuneiden oireiden ja koulukiusatuksi tulemisen yhteyksistä ovat olleet ristiriitaisia. Useimmissa aiemmissa tutkimuksissa koulukiusaamisen on nähty altistavan tyttöjä poikia enemmän sisäänpäinsuuntautuneeseen oireiluun, kuten tunneoireisiin, välttelevään käyttäytymiseen, somaattisiin vaivoihin, ahdistuneisuuteen sekä masennusoireisiin (Baldry, 2004; Nabuzoka ym., 2009). Lisäksi epäsuoran kiusaamisen, joka on tyttöjen keskuudessa yleisin kiusaamisen

muoto, on nähty altistavan suoraan kiusaamiseen verrattuna enemmän sisäänpäinsuuntautuvalla oirehdinnalla (Baldry & Winkel, 2004; Dempsey & Storch, 2008; Hawker & Boulton, 2000; Prinstein, Boegers, & Vernberg, 2001). Pojilla taas on havaittu enemmän ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin kuuluvia käytösoireita verrattuna tyttöihin (Nabuzoka ym., 2009). Yksittäisenä poikkeavana tutkimustuloksena kuitenkin esimerkiksi Rasalingam, Clench-Aas ja Raanaas (2017) havaitsivat tutkimuksessaan pojilla enemmän tunneoireita tyttöihin verrattuna. Tässä tutkimuksessa selvitämme, onko sukupuolella vaikutusta siihen, miten koulukiusatuksi tuleminen on yhteydessä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen.

1.3. Tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme päätavoitteena oli selvittää, ennustaako koulukiusatuksi tuleminen eli se, raportoiko nuori tullessa kiusatuksi vai ei, 7. luokalla nuorten tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokalla, kun nuorten oireiden taso 7. luokalla huomioitiin. Aiempaan tutkimustietoon nojaten (ks. esim. Rasalingam, ym., 2017; Reijntjes, ym., 2010; Zwierzyńska ym., 2013) oletimme tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden lisääntyvän 9. luokan loppuun mennessä keskimäärin enemmän koulukiusatuilla nuorilla verrattuna nuoriin, joita ei oltu kiusattu. Toisena tutkimuskysymyksenämme oli se, ennustaako koulukiusatuksi tulemisen määrä eli se, kuinka usein nuori tuli kiusatuksi 7. luokalla nuorten tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokalla, kun nuorten oireiden taso 7. luokalla huomioitiin. Aiemman tutkimustiedon puutteesta johtuen emme asettaneet hypoteeseja toisen tutkimuskysymyksen osalta. Kolmantena selvitimme, onko koulukiusatuksi tulemisen pysyvyys 7. ja 9. luokan välillä yhteydessä nuorten tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen 9. luokalla, kun nuorten oireiden taso 7. luokalla huomioitiin. Hypoteeseja emme asettaneet myöskään tämän tutkimuskysymyksen osalta aiemman tutkimustiedon ristiriitaisuudesta ja vähäisyydestä johtuen. Selvitimme lisäksi kaikkien kolmen tutkimuskysymyksen kohdalla, olivatko koulukiusaamiskokemusten yhteydet tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen erilaiset tyttöjen ja poikien välillä.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksessamme hyödynnettävä aineisto on kerätty osittain osana Suomen Akatemian rahoittamaa Jyväskylän Yliopiston TIKAPUU - alakoulusta yläkouluun -tutkimushanketta (Ahonen & Kiuru, 2014–2016) ja osittain osana saman tutkimushankkeen toista vaihetta TIKAPUU2, jolloin tutkimuskohteena oli samojen nuorten siirtymä yläkoulusta edelleen toisen asteen opintoihin (Ahonen & Kiuru, 2017–2019, www.jyu.fi/psychology/tikapuu). Tutkimushankkeen molemmissa vaiheissa tarkoituksena on ollut tarkastella monenlaisia näihin merkittäviin siirtymävaiheisiin liittyviä tekijöitä, kuten nuorten sosiaalisia suhteita, hyvinvointia ja koulutuspolkuja, sekä kartoittaa onnistunutta koulusiirtymää tukevia tekijöitä. Tutkimushankkeen ensimmäiseen vaiheeseen, TIKAPUU -alakoulusta yläkouluun, osallistui noin 850 nuorta sekä heidän vanhempiaan ja opettajiaan Keski-Suomen alueelta. Tutkimushankkeen toisessa vaiheessa, peruskoulun 9. luokkaan mennessä, tutkimukseen osallistuneiden nuorten määrä oli kaikkiaan yli 1000 nuorta. Nuorilta ja heidän vanhemmiltaan pyydettiin kirjallinen lupa tutkimukseen osallistumisesta kuhunkin tutkimuksen vaiheeseen. Jyväskylän yliopiston eettinen toimikunta on tarkastanut tutkimuksen toteuttamista koskevan suunnitelman ja todennut, että tutkimus ei pidä sisällään eettisiä ongelmia.

2.1. Tutkittavat ja katoanalyysi

Tutkielmassamme käsiteltävä aineisto on kerätty lukuvuosien 2015–2016 sekä 2017–2018 aikana nuorten ollessa 7. ja 9. luokalla. Aineistonkeruu on toteutettu molempina lukuvuosina sekä syksyllä että keväällä. Tähän tutkimukseen valitsimme tarkasteltaviksi mittapisteiksi kuitenkin ainoastaan ajankohdat keväältä 2016 ja keväältä 2018. Rajaus tehtiin, sillä erityisesti 7. luokalla syksyllä uudet luokkaryhmät on juuri muodostettu ja tästä johtuen on todennäköistä, että erilaiset ryhmäilmiöt kuten koulukiusaaminen, alkavat vasta kehittyä. Voi olla, että keväeseen mennessä erilaiset kiusaamiseen liittyvät roolit ovat ehtineet vakiintua syksyyn verrattuna paremmin ja antavat näin selvimmän kuvan kiusatuista nuorista. Lisäksi aineiston tarkastelu kahden mittapisteen osalta vastasi neljän mittapisteen sijasta paremmin pro gradu -tutkielmatyön laajuutta.

Tutkittava aineisto kerättiin ryhmätilanteissa, joissa nuoret täyttivät erilaisia luku- ja laskutaitoja mittaavia tehtäviä sekä kyselylomakkeita, jotka koskivat muun muassa heidän koulumotivaatiotaan, sosiaalisia suhteitaan sekä hyvinvointiaan koulussa. Tutkimustilanteissa oli läsnä kaksi näihin tilanteisiin koulutettua avustajaa, jotka ohjeistivat nuoria kyselyiden ja tehtävien tekemiseen, auttoivat mahdollisissa pulmatilanteissa sekä valvoivat työrauhaa ryhmässä. Avustajat korostivat tutkimustilanteissa nuorille heidän antamiensa vastausten käsittelyn tapahtuvan luottamuksellisesti.

Tutkimuksemme otokseksi valikoitui 525 nuorta, koska he osallistuivat tutkimukseen molempina tutkittavina ajankohtina sekä 7. että 9. luokan keväällä. Nämä nuoret olivat 7. luokalla keväällä keskimäärin 13,8 -vuotiaita (iän vaihteluväli oli 12,8–16,3 vuotta) ja heistä oli tyttöjä 7. luokalla 304 (57,9 %) ja poikia 221 (42,1 %). Nuorista 96,8 % puhui äidinkielenään Suomea, kaksikielisiä oli 1,7 % ja 1,3 % puhui äidinkielenään jotain muuta kieltä. Tutkittavista 525 nuoresta suurin osa, noin 74 %, asui 7. luokalla ollessaan äidin ja isän kanssa. Joko äidin tai isän kanssa asui noin 8 % ja vuoroin äidin ja isän luona asui noin 9 % nuorista. Puolestaan äidin ja isäpuolen tai isän ja äitipuolen kanssa asui noin 7 % nuorista ja noin 1 % ilmoitti perhemuotonsa olevan jokin muu (esim. sijaisperhe). Nuorten vanhemman tai muun huoltajan koulutustasosta kysyttäessä huoltajista 442 ilmoitti korkeimman saamansa koulutuksen. Koulutustasoaan ei ilmoittanut siis 83 eli 15,8 % huoltajista. Vastanneista huoltajista 22,9 % ilmoitti saaneensa vähintään ammatillisen koulutuksen ja opistotasaisen koulutuksen oli saanut 18,3 %. Korkeakoulututkinnon tai yliopistollisen jatkotutkinnon taas oli saanut 40,8 % huoltajista.

Tämän tutkimuksen otokseen eivät kuuluneet sellaiset nuoret, jotka osallistuivat tutkimushankkeeseen ainoastaan 9. luokan keväällä (n = 203), sillä heiltä puuttui tällöin tiedot heidän mahdollisista koulukiusaamiskokemuksistaan ja tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden tasosta 7. luokalla. Lisäksi otoksestamme rajattiin tarkastelujemme ulkopuolelle 165 sellaista tutkimushankkeeseen 9. luokkaan mennessä osallistunutta nuorta, jotka osallistuivat 9. luokan syksyllä vuonna 2017 Nuorten KOMPASSI -nimiseen hyvinvointi-interventioon (ks. Puolakanaho ym., 2018). Rajaus tehtiin, sillä intervention mahdollisten vaikutusten tarkasteleminen suhteessa tutkittaviin muuttujiin ei ollut tavoitteenamme tässä tutkimuksessa.

Tutkittaviksi nuoriksi eivät myöskään kuuluneet sellaiset nuoret, jotka jättäytyivät tutkimushankkeesta 7. ja 9. luokan kevään välillä. Tällaisia nuoria oli 142. Teimme katoanalyysin Little's MCAR – testin avulla, jotta saimme tietoa siitä, erosiko tutkimuksesta pois jääneet 142 nuorta tilastollisesti merkitsevästi tutkittavista 525 nuoresta tutkimuksemme

kannalta olennaisissa, tutkittavissa muuttujissa, eli esiintyikö tutkimukseemme rajatussa otoksessa valikoituneisuutta. Little's MCAR – testin tulos jäi tilastollisesti ei-merkitseväksi ($\chi^2(5) = 15.42, p = .09$), mutta p-arvon jäädessä lähelle .05 rajaa, voidaan ajatella, että 7. ja 9. luokan välillä tutkimuksessa mukana pysyneiden 525 nuoren joukossa saattaisi esiintyä hieman valikoituneisuutta.

Tarkastelimme tutkimuksesta pois jääneiden ja tutkimuksessa mukana pysyneiden nuorten joukkoja vielä tarkemmin. Riippumattomien otosten t-testin perusteella selvisi, että tutkimuksesta 7. ja 9. luokan välillä pois jääneet nuoret erosivat tutkimuksessa 7. ja 9. luokan välillä tutkimuksessa mukana pysyneistä nuorista tilastollisesti merkitsevästi 7. luokan käytösoireiden ja yliaktiivisuuden suhteen ($p < .001$). Tutkimuksesta pois jättäytyneillä nuorilla oli 7. luokalla enemmän käytösoireita ($ka = 0.41, kh = .38, n = 130$) verrattuna niihin nuoriin, jotka pysyivät tutkimuksessa mukana 7. ja 9. luokan välillä ($ka = 0.24, kh = .32, n = 517$). Myös yliaktiivisuutta tutkimuksesta pois jättäytyneillä nuorilla näytti esiintyvän keskimäärin enemmän 7. luokalla ($ka = 0.67, kh = .42, n = 130$) verrattuna tutkimuksessa mukana pysyneisiin nuoriin ($ka = 0.52, kh = .40, n = 517$). Lisäksi tutkimuksesta pois jättäytyneitä nuoria kiusattiin keskimäärin useammin 7. luokalla ($ka = 1.55, kh = .73, n = 129$) verrattuna niihin nuoriin, jotka pysyivät mukana tutkimuksessa ($ka = 1.41, kh = .65, n = 509$). Tämä ero koulukiusatuksi tulemisen määrän suhteen oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($t(183) = 1.99, p = .048$). Ristiintaulukoinnin avulla selvisi myös, että pojat olivat yliedustettuina tutkimuksesta pois jääneiden joukossa. Heidän osuutensa kaikista pois jääneistä nuorista oli 51 % ja vastaavasti taas tyttöjen osuus tutkimuksessa pysyneiden joukossa oli 58 %. Tilastollinen ero tutkimuksesta pois jääneiden ja siinä pysyneiden ryhmien välillä sukupuolen suhteen oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($\chi^2(1) = 3.93, p = .047$).

2.2. Mittarit ja muuttujat

2.2.1. Koulukiusaamiskokemukset

Nuorilta kysyttiin heidän koulukiusaamiskokemuksistaan 7. ja 9. luokan keväällä osana laajempaa kyselylomaketta, joka piti sisällään useita eri aihepiirejä. Koulukiusaamista koskevan kysymysosion alussa kiusaaminen määriteltiin mukailien Olweuksen (1992)

määritelmää: ”Kiusaaminen on sitä, kun jollekin oppilaalle aiheutetaan tahallaan ja toistuvasti paha mieltä. Kiusatun on vaikea puolustautua.” Nuoria pyydettiin kyselylomakkeessa vastaamaan, mikäli heitä oli kiusattu koulussa kuluneen kevään aikana ja kuinka usein sitä tapahtui. Muodostimme nuorten raportoimien vastausten perusteella kolme muuttujaa kuvastamaan erilaisia näkökulmia heidän koulukiusaamiskokemuksistaan yläkoulun 7. ja 9. luokalla.

Koulukiusatuksi tuleminen. Ensimmäinen koulukiusaamiskokemuksia koskeva muuttujamme muodostettiin sen perusteella, raportoiko nuori tullessa kiusatuksi kuluneen kevään aikana 7. luokalla ollessaan vai ei. Nimitämme jatkossa tätä muuttujaa nimellä koulukiusatuksi tuleminen.

Koulukiusatuksi tulemisen määrä. Seuraavaksi muodostimme kiusatuksi tulemisen määräksi nimittämämme muuttujan sen perusteella, kuinka usein nuoret raportoivat tullessa kiusatuksi 7. luokalla kuluneen kevään aikana. Vastausvaihtoehdot tätä koskien olivat: ”minua ei ole kiusattu”, ”kerran tai kaksi”, ”2 tai 3 kertaa kuukaudessa”, ”noin kerran viikossa” ja ”useita kertoja viikossa”. Kyseessä olevien vastausvaihtoehtojen ja vastausmäärien perusteella muodostimme koulukiusatuksi tulemisen määrää kuvastavan muuttujan lopulta kolmeluokkaiseksi, jolloin kolme viimeistä vastausvaihtoehtoa yhdistettiin yhdeksi luokaksi, joka nimettiin vastausvaihtoehdoksi ”2 tai 3 kertaa kuukaudessa tai useammin”.

Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyys. Kolmanneksi muodostimme koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyttä kuvaavan muuttujan perustuen nuorten vastauksiin sekä 7. että 9. luokan keväällä siihen, oliko heitä kiusattu koulussa kuluneen kevään aikana vai ei. Mahdolliset luokat tässä muuttujassa olivat siis: ”kiusattu 7. ja 9. luokalla”, ”ei kiusaamista 7. eikä 9. luokalla”, ”kiusattuna 7. luokalla, muttei 9. luokalla” sekä ”kiusattuna 9. luokalla, muttei 7. luokalla”.

2.2.2. Tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus

Nuorten tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta koskevat kysymykset kuuluivat tutkimuksessa osaksi samaa laajempaa kyselylomaketta, jossa nuorilta kysyttiin koulukiusaamisestakin. Tunneoireita (esim. ”Olen usein onneton, mieli maassa tai itkuinen.”), käytösoireita (esim. ”Saatan vihastua kovasti ja menetän usein malttini.”) sekä

yliaktiivisuutta (esim. “Olen levoton, en pysty olemaan kauan hiljaa paikoillani.”) kartoitettiin kutakin viidellä kysymyksellä, jotka ovat osa The Strengths and Difficulties Questionnaire -kyselyä (SDQ; Goodman, 1997). Tämän lisäksi käytösoireita käsittelevään kysymysosioon lisättiin reliabiliteetin parantamiseksi tutkimushankkeessa kolme kysymystä (esim. “Pinnaan eräiltä tunneilta tai koulusta”) ja yliaktiivisuutta käsittelevään osioon kaksi kysymystä (esim. “Minun on vaikea saada aloittamiani asioita loppuun”). Lisätyt kysymykset kuuluvat osaksi vastaavia kysymysosioita the Child Behavior Checklist -kyselyssä (Achenbach, 1991).

Nuoret vastasivat kaikkiin tunneoireita, käytösoireita sekä yliaktiivisuutta koskeviin kysymyksiin 3 -portaisella asteikolla vastausvaihtoehtoinaan 0 = “ei päde”, 1 = “pätee jonkin verran” sekä 2 = “pätee varmasti”. Tunneoireita, käytösoireita sekä yliaktiivisuutta kuvastavat muuttujat saatiin laskemalla kutakin muuttujaa varten keskiarvot kunkin kysymysosion yksittäisten kysymysten pistemääristä. Kunkin muuttujan reliabiliteettikertoimet Cronbachin alfalla mitattuna olivat 7. luokalla tunneoireille .79, käytösoireille .83 sekä yliaktiivisuudelle .81. Vastaavasti taas Cronbachin alfalla mitatut reliabiliteettikertoimet olivat 9. luokalla .79, käytösoireille .85 sekä yliaktiivisuudelle .82.

2.3. Tilastolliset analyysit

Teimme kaikkia tutkimuskysymyksiämme koskevat analyysit IBM SPSS Statistics 24 -tilasto-ohjelmalla. Alustavasti tarkastelimme tutkittavien muuttujien jakaumia sekä tutkittavien muuttujien välisiä korrelaatioita. Pearsonin korrelaatiokertoimen arvoja tarkasteltiin niin kaikkien tutkittavien nuorten joukossa kuin myös erikseen tytöillä ja pojilla. Lisäksi laskimme kullekin tutkittavalle muuttujalle keskiarvot ja keskihajonnat.

Alustavien tarkastelujen jälkeen muodostimme varsinaisia tutkimuskysymyksiämme koskevissa analyyseissä jokaista kolmea koulukiusaamiskokemuksiin liittyvää muuttujaa koskien aina kolme yleistettyä lineaarista mallia (GLM) erikseen tunneoireille, käytösoireille ja yliaktiivisuudelle. Ensimmäisenä muodostimme kolme yleistettyä lineaarista mallia niin, että selittävänä muuttujana malleissamme oli se, oliko nuorta kiusattu 7. luokalla vai ei (koulukiusatuksi tuleminen) ja selitettäväksi muuttujaksi asetettiin malleihin vuorollaan nuorten tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus 9. luokalla. Toista tutkimuskysymystämme koskien muodostimme taas kolme yleistettyä lineaarista mallia erikseen nuorten tunneoireille,

käyttösoireille ja yliaktiivisuudelle niin, että malleissa selittävä muuttuja oli vuorostaan koulukiusatuksi tulemisen määrä eli se, kuinka usein nuorta oli kiusattu kuluneen lukuvuoden aikana. Viimeiseksi muodostimme vielä samalla tavalla kolme yleistettyä lineaarista mallia erikseen tunneoireille, käyttösoireille ja yliaktiivisuudelle niin, että selittäväksi muuttujaksi asetettiin koulukiusatuksi tulemisen pysyvyys eli se, kuinka pysyvää koulukiusatuksi tuleminen oli 7. ja 9. luokan välillä.

Kaikkiin muodostamiimme yleistettyihin lineaarisiin malleihin sisällytettiin sukupuolen ja koulukiusaamiskokemusten välinen yhdysvaikutus, jolla selvitettiin sukupuolen vaikutusta siihen, miten koulukiusaamiskokemukset ovat yhteydessä tunneoireisiin, käyttösoireisiin ja yliaktiivisuuteen. Yhdysvaikutuksen ollessa tilastollisesti merkitsevä teimme koulukiusaamiskokemuksia ja tunneoireita, käyttösoireita sekä yliaktiivisuutta koskevat analyysit uudelleen erikseen tytöille ja pojille. Kaikissa muodostamissamme malleissa kontrolloitiin nuorten 7. luokan tunneoireiden, käyttösoireiden ja yliaktiivisuuden tason vaikutus.

3 TULOKSET

3.1. Alustavat tarkastelut

Koulukiusaamiskokemukset jakautuivat tutkittavien nuorten joukossa taulukon 1 esittämällä tavalla. Edelleen taulukosta 2 on nähtävissä keskiarvot ja -hajonnat tutkittaville muuttujille. Lisäksi taulukossa 2 on esitetty tummennettuna Pearsonin korrelaatiokertoimen arvot kolmen koulukiusaamiskokemusta koskevan muuttujan ja tunneoireiden, käytösoireiden, yliaktiivisuuden ja nuorten sukupuolen välillä. Korrelaatiokertoimen arvot koulukiusaamiskokemusten ja tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden välillä olivat johdonmukaisesti tilastollisesti merkitseviä. Yhteydet olivat odotetun suuntaisia eli kaikki kiusaamiskokemuksia kuvaavat muuttujat olivat positiivisesti yhteydessä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen. Korrelaatiokertoimen arvot sukupuolen ja muiden tutkittavien muuttujien välillä taas vaihtelivat voimakkaammin, tilastollisesti ei-merkitsevästä tilastollisesti erittäin merkitseviin arvoihin. Sukupuoli oli odotetusti yhteyksissä nuorten koulukiusaamiskokemuksiin sekä tunneoireisiin ja käytösoireisiin. Sen sijaan sukupuoli ei ollut tilastollisesti merkitsevästi tai oli vain suuntaa-antavasti yhteydessä yliaktiivisuuteen.

TAULUKKO 1. Tutkittavien nuorten (n = 525) koulukiusaamiskokemukset 7. ja 9. luokalla

Kiusaamiskokemukset	Kaikki (n=509)		Tytöt (n=301)		Pojat (n=208)	
	n	%	n	%	n	%
Kiusatuksi tuleminen						
Ei	346	68	218	72	128	62
Kyllä	163	32	83	28	80	39
Kiusatuksi tulemisen määrä						
Ei koskaan	346	68	218	72	128	62
1-2 kertaa	117	23	60	20	57	27
2-3 krt/kk tai useammin	46	9	23	8	23	11
Kiusatuksi tulemisen pysyvyys						
Ei-kiusatut	312	63	198	68	114	56
Kiusattu 7. lk, ei-kiusattu 9. lk	117	24	57	19	60	30
Ei-kiusattu 7. lk, kiusattu 9. lk	22	4	13	4	9	5
Kiusattu 7. lk ja 9. lk	44	9	25	9	19	9

TAULUKKO 2. Tutkittavien muuttujien Pearsonin korrelaatiokertoimen arvot, keskiarvot ja keskihajonnat kaikkien tutkittavien nuorten joukossa

Muuttuja	1	2	3	4	5	6	7	8	9	ka	kh
1 Kiusatuksi tuleminen ^b	-										
2 Kiusatuksi tulemisen määrä	.92***	-								1.41	0.65
3 Kiusatuksi tulemisen pysyvyys ^c	.86***	.78***	-								
4 Tunneoireet 7 lk	.17***	.21***	.15***	-						0.53	0.48
5 Käyttöoireet 7 lk	.14**	.15***	.13**	.41***	-					0.24	0.32
6 Yliaktiivisuus 7 lk	.14**	.14**	.16***	.50***	.64***	-				0.51	0.40
7 Tunneoireet 9 lk	.22***	.20***	.19***	.49***	.15**	.25***	-			0.70	0.51
8 Käyttöoireet 9 lk	.17***	.14**	.19**	.20***	.47***	.38***	.39***	-		0.34	0.38
9 Yliaktiivisuus 9 lk	.22***	.19***	.22***	.32***	.33***	.54***	.50***	.60***	-	0.68	0.45
10 Sukupuoli ^b	.12**	.11*	.12**	-.19***	.27***	.10*	-.21***	.30***	.003		

^a Huom. Otokoko n vaihtelee välillä 495 – 525

^b Huom. Dikotomisias eli kaksiluokkaisia muuttujia. Koulukiusatuksi tuleminen: 1 = Ei, 2 = Kyllä. Sukupuoli: 1 = Tyttö, 2 = Poika.

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

^c Huom. Luokitteluasteikollinen muuttuja. Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyys: 1 = Ei-kiusattut, 2 = Kiusattu 7. lk, Ei-kiusattu 9. lk, 3 = Ei-kiusattu 7. lk, kiusattu 9. lk, 4 = Kiusattu 7. ja 9. lk

Koska tarkoituksenamme oli tutkia, onko sukupuolten välillä eroa siinä, miten kiusaamiskokemukset ovat yhteydessä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen, tarkastelimme tutkittavien muuttujien Pearsonin korrelaatiokertoimen arvoja myös erikseen tytöillä ja pojilla. Tytöt ja pojat erosivat toisistaan korrelaatiokertoimen arvojen suhteen tilastollisesti merkitsevästi useiden muuttujaparien kohdalla. Fisherin testin perusteella koulukiusatuksi tuleminen oli tytöillä voimakkaammin yhteydessä käytösoireisiin sekä 7. luokalla ($p < .001$) että 9. luokalla ($p < .01$) ja yliaktiivisuuteen 9. luokalla ($p < .01$) poikiin verrattuna. Myös koulukiusatuksi tulemisen määrän kohdalla tytöillä yhteydet olivat voimakkaampia suhteessa samoihin muuttujiin, eli käytösoireisiin 7. ja 9. luokalla (molemmissa edellä mainituissa $p < .01$) sekä yliaktiivisuudessa 9. luokalla ($p < .05$) verrattuna poikiin. Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyys taas oli tytöillä voimakkaammin yhteydessä 7. luokan tunneoireisiin ($p < .05$) ja käytösoireisiin ($p < .001$) sekä 9. luokan käytösoireisiin ($p < .05$) ja yliaktiivisuuteen ($p < .05$).

3.2. Koulukiusatuksi tulemisen yhteys tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

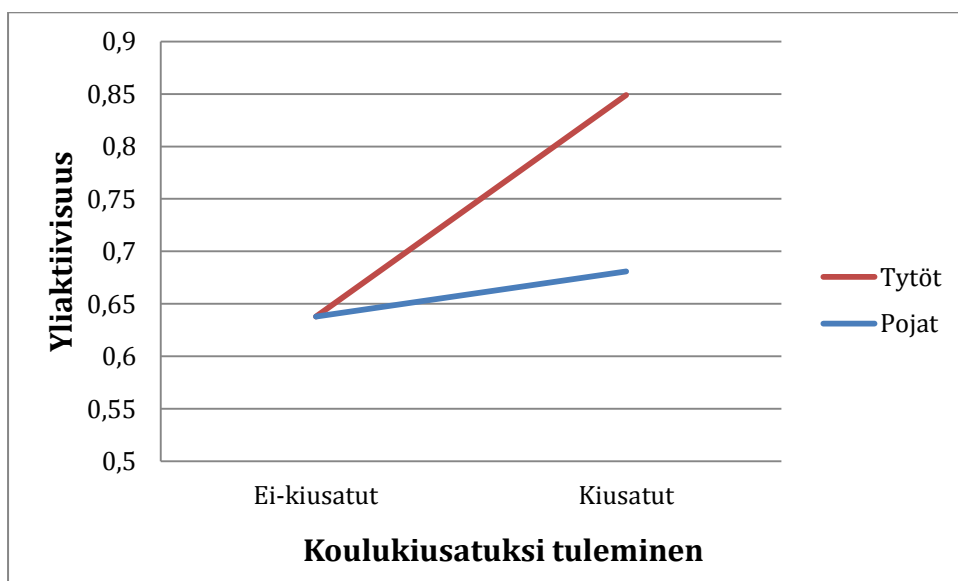
Seuraavissa malleissa ennustimme 7. luokan koulukiusatuksi tulemisella 9. luokan tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta. Muodostamissamme malleissa, jotka koskivat tunneoireita ja käytösoireita, ei voitu Levenen testin perusteella olettaa tarkasteltavien ryhmien variansseja yhtä suuriksi ($p < .05$), joten kyseisten mallien kohdalla tuloksiin voi olla syytä suhtautua pienellä varauksella.

Ensimmäiseksi muodostimme yleistetyn lineaarisen mallin, jossa 7. luokan koulukiusatuksi tulemisella selitettiin 9. luokan tunneoireita. Mallissa oli myös mukana sukupuolen ja 7. luokan tunneoireiden päävaikutukset 9. luokan tunneoreisiin. Lisäksi mallissa tarkasteltiin sukupuolen ja koulukiusatuksi tulemisen välistä yhdysvaikutusta tunneoreisiin 9. luokalla. Koska yhdysvaikutus ei ollut mallissa tilastollisesti merkitsevä, kiusatuksi tulemisen yhteys 9. luokan tunneoreisiin ei ollut riippuvainen sukupuolesta. Tämän vuoksi tarkastelimme mallia kaikkien tutkittavien nuorten joukossa, yhdessä tytöillä ja pojilla. Kokonaisuudessaan tämä malli selitti 9. luokan tunneoireita tilastollisesti merkitsevästi ($F(4, 489) = 47.70, p < .001, \eta^2 = .28$). Mallin tulokset osoittivat, että se, oliko nuori kiusattu 7. luokalla vai ei, oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä nuorten

tunneoireisiin 9. luokalla ($F(1, 489) = 14.90, p < .001, \eta_{p^2} = .03$), kun 7. luokan tunneoireiden taso kontrolloitiin: tunneoireita esiintyi 9. luokalla keskimäärin enemmän niillä nuorilla, joita oli kiusattu 7. luokalla ($n = 158, ka = 0.86, kh = 0.56$) verrattuna niihin nuoriin, joita ei oltu kiusattu 7. luokalla ($n = 336, ka = 0.63, kh = 0.47$). Lisäksi sukupuoli ja 7. luokan tunneoireet olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä 9. luokan tunneoireisiin siten, että tytöt raportoivat keskimäärin enemmän tunneoireita kuin pojat ja 7. luokan tunneoireiden korkea taso ennusti korkeampaa oireiden tasoa myös 9. luokalla.

Toisessa mallissa tarkastelimme 7. luokan koulukiusatuksi tulemisen yhteyttä 9. luokan käytösoireisiin. Tässäkään mallissa koulukiusatuksi tulemisen ja sukupuolen yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä, joten tarkastelimme yhteyksiä kaikkien tutkittavien joukossa. Koulukiusatuksi tulemisen ja käytösoireiden yhteyttä koskeva yleistetty lineaarinen malli selitti tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan käytösoireita ($F(4, 489) = 41.15, p < .001, \eta_{p^2} = .25$), mutta koulukiusatuksi tulemisen päävaikutus käytösoireisiin 9. luokalla ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä ($F(1, 489) = 3.52, p = .06, \eta_{p^2} = .01$), kun käytösoireiden taso 7. luokalla kontrolloitiin. Se, oliko nuori kiusattu 7. luokalla vai ei, ei siis ennustanut nuorten käytösoireiden tasoa 9. luokalla. Vastaavasti kuin tunneoireiden kohdalla sukupuolella ja 7. luokan käytösoireiden tasolla oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus 9. luokan käytösoireisiin.

Vielä kolmantena muodostimme mallin, jossa vuorostaan 9. luokan yliaktiivisuus asetettiin mallin selitettäväksi muuttujaksi. 7. luokan koulukiusatuksi tuleminen oli edelleen mallin selittävä muuttuja. Tässä mallissa koulukiusatuksi tulemisen ja sukupuolen välinen yhdysvaikutus oli tilastollisesti merkitsevä ($p = .02$), joten muodostimme yleistetyt lineaariset mallit uudelleen erikseen tytöille ja pojille. Yhdysvaikutuksen tilastollinen merkitsevyys viittasi siis siihen, että tytöt ja pojat erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi siinä, miten koulukiusatuksi tuleminen 7. luokalla ennusti heidän yliaktiivisuuttaan 9. luokalla. Tyttöjä koskien tulokset osoittivat, että kiusatuksi tuleminen 7. luokalla ennusti heidän yliaktiivisuuttaan 9. luokalla ($F(1, 290) = 15.04, p < .001, \eta_{p^2} = .05$), kun yliaktiivisuuden taso 7. luokalla kontrolloitiin: yliaktiivisuutta 9. luokalla oli tilastollisesti merkitsevästi enemmän kiusatuilla tytöillä verrattuna tyttöihin, joita ei oltu kiusattu 7. luokalla. Sen sijaan pojilla kiusatuksi tuleminen ei ollut tilastollisesti merkitsevä selittäjä yliaktiivisuudelle ($F(1, 198) = 0.84, p = .362, \eta_{p^2} = .004$). Tyttöjen ja poikien erot yliaktiivisuudessa kiusattujen ja ei-kiusattujen ryhmissä ovat nähtävissä kuviosta 1. Myös yliaktiivisuuden kohdalla kontrollimuuttujana ollut 7. luokan oireiden taso oli tilastollisesti merkitsevä selittäjä 9. luokan oireiden tasolle.

KUVIO 1. Seitsemännän luokan koulukiusatuksi tulemisen yhteys nuorten yhdeksännen luokan yliaktiivisuuteen tytöillä ja pojilla estimoiduilla keskiarvoilla esitettyinä

3.3. Koulukiusatuksi tulemisen määrän yhteys tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

Toisen tutkimuskysymyksemme kohdalla vaihdoimme yleistetyn lineaarisen mallin selittäväksi muuttujaksi koulukiusatuksi tulemisen määrän eli sen, kuinka usein nuorta oli kiusattu kuluneen kevään aikana. Selitettäväksi muuttujiksi asetimme taas vuorollaan 9. luokan tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuuden. Näistä kolmesta mallista käytösoireita koskevassa mallissa ei voitu Levenen testin perusteella olettaa vertailtavien ryhmien variansseja yhtä suuriksi ($p < .001$), joten kyseisen mallin tuloksiin voi olla syytä suhtautua pienellä varauksella.

Asetimme ensimmäiseen koulukiusatuksi tulemisen määrää koskevaan malliin selitettäväksi muuttujaksi tunneoireet 9. luokalla. Lisäksi mallissa oli mukana edellisen tutkimuskysymyksen tapaan sukupuolen ja 7. luokan tunneoireiden tason päävaikutukset 9. luokan tunneoireisiin sekä koulukiusatuksi tulemisen määrän ja sukupuolen yhdysvaikutus. Koska yhdysvaikutus ei ollut mallissa tilastollisesti merkitsevä, tarkastelimme mallia kaikkien tutkittavien nuorten joukossa. Malli kokonaisuudessaan selitti 9. luokan tunneoireita tilastollisesti merkitsevästi ($F(6, 487) = 32.20, p < .001, \eta^2 = .28$). Koulukiusatuksi tulemisen määrä 7. luokalla selitti mallissa tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan tunneoireita,

kun oireiden taso 7. luokalla kontrolloitiin (ks. Taulukko 3). Parittaisissa vertailuissa havaittiin tilastollisesti merkitsevä ero ei-kiusattujen ryhmän ja sen ryhmän välillä, jossa nuori raportoi tulleen kiusatuksi kerran tai kaksi ($p < .001$). Ryhmässä, jossa nuoret raportoivat tulleen kiusatuksi kerran tai kaksi esiintyi tunneoireita keskimäärin enemmän verrattuna ryhmään, jossa nuoret eivät raportoineet tulleen kiusatuksi. Muiden ryhmien välisissä vertailuissa ei löydetty tilastollisesti merkitseviä eroja. Kuten aiemmissa malleissa, myös tässä mallissa tytöt raportoivat keskimäärin enemmän tunneoireita kuin pojat ja 7. luokan tunneoireiden korkea taso ennusti korkeampaa oireiden tasoa myös 9. luokalla.

Seuraavassa mallissa tarkastelimme 7. luokan koulukiusatuksi tulemisen määrän yhteyttä puolestaan 9. luokan käytösoireisiin. Selitettävän muuttujan vaihtumista lukuun ottamatta pidimme mallin samanlaisena kuin edellä. Myöskään tässä mallissa 7. luokan koulukiusatuksi tulemisen määrän ja sukupuolen yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä, joten tarkastelimme mallia kaikkien tutkittavien nuorten joukossa. Koko malli kaikkine päävaikutuksineen selitti tilastollisesti merkitsevästi nuorten käytösoireiden tasoa 9. luokalla ($F(6, 487) = 28.36, p < .001, \eta^2 = .26$). Kiusatuksi tulemisen määrä ennusti mallissa 9. luokan käytösoireiden tasoa tilastollisesti melkein merkitsevästi, kun oireiden taso 7. luokalla kontrolloitiin (ks. Taulukko 3). Parittaisissa vertailuissa havaittiin tilastollisesti melkein merkitsevä ero ei-kiusattujen ryhmän ja sen ryhmän välillä, jossa nuori raportoi tulleen kiusatuksi kerran tai kaksi ($p = .049$). Ryhmässä, jossa nuoret raportoivat tulleen kiusatuksi kerran tai kaksi esiintyi käytösoireita keskimäärin enemmän verrattuna ryhmään, jossa nuoret eivät raportoineet tulleen kiusatuksi. Muista mallin päävaikutuksista ainoastaan 7. luokan ja 9. luokan käytösoireiden tasojen välinen päävaikutus oli tilastollisesti merkitsevä: korkea taso tunneoireissa 7. luokalla, ennusti korkeampaa oireitasoa myös 9. luokalla.

Asetimme mallin selitettäväksi muuttujaksi vielä vuorollaan 9. luokan yliaktiivisuuden tason. Tämän mallin kohdalla kiusatuksi tulemisen määrän ja sukupuolen välinen yhdysvaikutus tulkittiin tilastollisesti ei-merkitseväksi sen p-arvon ylittäessä .05 raja-arvon ($p = .058$), joten tarkastelimme mallia taas kaikkien tutkittavien joukossa. Kokonaisuudessaan malli selitti 9. luokan yliaktiivisuutta tilastollisesti merkitsevästi ($F(6, 487) = 38.91, p < .001, \eta^2 = .32$). Myös koulukiusatuksi tulemisen määrä ennusti tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan yliaktiivisuuden tasoa, kun yliaktiivisuuden aiempi taso kontrolloitiin (ks. Taulukko 3). Parittaisissa vertailuissa havaitsimme tilastollisesti merkitsevän eron ei-kiusattujen ryhmän ja sen ryhmän välillä, jossa nuori raportoi tulleen kiusatuksi kerran tai kaksi ($p = .001$). Ryhmässä, jossa nuoret raportoivat tulleen kiusatuksi

kerran tai kaksi näyttäisi esiintyvän yliaktiivisuutta keskimäärin enemmän verrattuna ryhmään, jossa nuoret eivät raportoineet tullessa kiusatuksi. Mallin muista päävaikutuksista molemmat olivat tilastollisesti merkitseviä: tytöillä esiintyi keskimäärin enemmän yliaktiivisuutta verrattuna poikiin ja korkea yliaktiivisuuden taso 7. luokalla ennusti korkeaa oiretasoa 9. luokalla.

TAULUKKO 3. Seitsemännen luokan koulukiusatuksi tulemisen määrän päävaikutus yhdeksännen luokan tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

Oireet	1) Ei koskaan <i>n=336</i>		2) 1-2 kertaa <i>n=114</i>		3) 2-3 krt/kk tai useammin <i>n = 44</i>		<i>F</i>	<i>df</i>	η_p^2	Parivertailut ^a
	ka	kh	ka	kh	ka	kh				
Tunne- oireet	0.63	0.47	0.85	0.55	0.87	0.57	8.34***	2,487	.03	1<2
Käytös- oireet	0.29	0.37	0.43	0.40	0.38	0.34	3.08*	2,487	.01	1<2
Yli- aktiivisuus	0.62	0.44	0.83	0.47	0.78	0.41	6.48**	2,487	.03	1<2

^a Bonferronin testi.
*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

3.4. Koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden yhteydet tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

Viimeistä kolmea yleistettyä lineaarista mallia varten asetimme mallien selittäväksi muuttujaksi koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden 7. ja 9. luokan välillä. Kuten aiemmissa tutkimuskysymyksissä selitettävänä muuttujana olivat vuorollaan 9. luokan tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus. Näistä malleista käytösoireita käsittelevässä mallissa Levenen testin perusteella vertailtavien ryhmien variansseja ei voitu olettaa yhtä suuriksi ($p < .001$), joten kyseisen mallin tuloksiin voi olla syytä suhtautua pienellä varauksella.

Tunneoireita koskevassa mallissa, koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden ja sukupuolen välinen yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä, joten tarkastelimme mallia kaikkien tutkittavien nuorten joukossa, jossa malli selitti 9. luokan tunneoireita tilastollisesti merkitsevästi ($F(8, 482) = 24.72, p < .001, \eta^2 = .29$). Myös kiusatuksi tulemisen pysyvyys yksinään selitti 9. luokan tunneoireita tilastollisesti merkitsevästi, kun oireiden taso 7. luokalla kontrolloitiin (ks. Taulukko 4). Parittaisissa vertailuissa toisistaan erosivat tilastollisesti merkitsevästi nuoret, joita ei oltu kiusattu 7. eikä 9. luokalla, sekä ne nuoret, joita oli kiusattu 7. luokalla, muttei enää 9. luokalla ($p < .01$). Nuorilla, joita oli kiusattu 7. luokalla, muttei enää 9. luokalla oli enemmän tunneoireita kuin niillä nuorilla, joita ei oltu kiusattu 7. eikä 9. luokalla. Lisäksi mallissa tytöillä oli keskimäärin enemmän tunneoireita poikiin verrattuna ja 7. luokan tunneoireiden korkea taso ennusti korkeampaa oiretasoa edelleen 9. luokalla.

Mallissa, jossa vuorostaan 9. luokan käytösoireet asetettiin selitettäväksi muuttujaksi, koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden ja sukupuolen yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä, joten mallia tarkasteltiin kaikkien tutkittavien nuorten joukossa. Kaikkia nuoria koskeva malli kokonaisuudessaan selitti tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan käytösoireita ($F(8, 482) = 22.15, p < .001, \eta^2 = .27$), mutta koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden ja käytösoireiden välinen päävaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä (ks. Taulukko 4). Tämä merkitsi sitä, että kiusatuksi tulemisen pysyvyys 7. ja 9. luokan välillä ei siis ennustanut tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan käytösoireiden tasoa, kun oireiden aikaisempi taso kontrolloitiin. Sukupuolen ja 7. luokan käytösoireiden päävaikutukset 9. luokan käytösoireisiin olivat tilastollisesti merkitseviä. Niistä selvisi, että pojilla esiintyi tyttöihin verrattuna keskimääräisesti enemmän käytösoireita 9. luokalla ja 7. luokan käytösoireiden korkea taso ennusti korkeampaa oiretasoa myös 9. luokalla.

Viimeisimmässä mallissamme koulukiusatuksi tulemisen pysyvyydellä ennustettiin 9. luokan yliaktiivisuutta. Tässäkään mallissa kiusatuksi tulemisen pysyvyyden ja sukupuolen yhdysvaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Kaikkia tutkittavia nuoria koskeva malli kokonaisuudessaan taas selitti 9. luokan yliaktiivisuutta tilastollisesti merkitsevästi ($F(8, 482) = 29.53, p < .001, \eta^2 = .33$). Tässä mallissa myös kiusatuksi tulemisen pysyvyys yksinään ennusti tilastollisesti merkitsevästi 9. luokan yliaktiivisuutta, kun yliaktiivisuuden aikaisempi taso kontrolloitiin (ks. Taulukko 4). Kuten tunneoireiden kohdalla, myös yliaktiivisuuden kohdalla parittaisissa vertailuissa toisistaan erosivat tilastollisesti merkitsevästi nuoret, joita ei oltu kiusattu 7. eikä 9. luokalla, sekä ne nuoret, joita oli kiusattu 7. luokalla, muttei enää 9. luokalla ($p < .01$). Nuorilla, joita oli kiusattu 7. luokalla, muttei enää 9. luokalla oli enemmän yliaktiivisuutta kuin niillä nuorilla, joita ei oltu kiusattu 7. eikä 9. luokalla. Mallin päävaikutuksista loputkin olivat tilastollisesti merkitseviä: tytöillä esiintyi keskimäärin enemmän yliaktiivisuutta verrattuna poikiin ja korkeampi yliaktiivisuuden taso 7. luokalla ennusti korkeampaa oiretasoa 9. luokalla.

TAULUKKO 4. Seitsemännen ja yhdeksännen luokan välisen koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyden päävaikutus yhdeksännen luokan tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen

Oireet	1) Ei-kiusatut		2) Kiusattu 7 lk., ei-kiusattu 9. lk		3) Ei-kiusattu 7 lk., kiusattu 9 lk.		4) Kiusattu 7. lk ja 9. lk		<i>F</i>	<i>df</i>	η_p^2	Parivertailut ^a
	<i>n</i> = 312		<i>n</i> = 113		<i>n</i> = 22		<i>n</i> = 44					
	ka	kh	ka	kh	ka	kh	ka	kh				
Tunneoireet	0.62	0.46	0.84	0.53	0.75	0.60	0.89	0.61	4.41**	3,482	.03	1<4
Käytösoireet	0.28	0.36	0.43	0.42	0.45	0.39	0.40	0.28	2.53	3,482	.02	
Yliaktiivisuus	0.61	0.43	0.83	0.46	0.73	0.53	0.77	0.42	3.82**	3,482	.02	1<4

^a Bonferronin testi.

** $p < .01$

4 POHDINTA

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, ennustavatko erilaiset koulukiusaamiskokemukset yläkoulun aikana nuorten koettuja tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokalla, kun oireiden kaksi vuotta aikaisempi taso kontrolloitiin. Lisäksi tutkimuksessamme selvitettiin, eroavatko tytöt ja pojat koulukiusaamiskokemusten ja näiden sisään- ja ulospäinsuuntautuneiden oireiden välisissä yhteyksissä toisistaan. Tuloksemme osoittivat koulukiusatuksi tulemisen sekä sen määrän ja pysyvyyden ennustavan tilastollisesti merkitsevästi etenkin tunneoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokan lopussa, kun oireiden taso aiemmin 7. luokalla kontrolloitiin. Koulukiusaamiskokemusten ja koettujen käytösoireiden väliset yhteydet eivät olleet tutkimuksessamme tilastollisesti merkitseviä tai ne olivat korkeintaan melkein merkitseviä. Koulukiusaamiskokemukset ennustivat tutkimuksessamme tunneoireita, käytösoireita sekä yliaktiivisuutta hyvin samansuuntaisesti tytöillä ja pojilla. Kuitenkin se, oliko nuori tullut kiusatuksi 7. luokalla vai ei, ennusti nuorten yliaktiivisuutta 9. luokalla vain tyttöjen kohdalla.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessämme selvitimme, ennustaako koulukiusatuksi tuleminen 7. luokalla nuorten tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta 9. luokalla. Tuloksemme osoittivat, että sisäänpäinsuuntautuneet tunneoireet lisääntyivät 9. luokan loppuun mennessä keskimäärin enemmän kiusatuilla nuorilla kuin niillä, joita ei oltu kiusattu. Tämä tulos on samansuuntainen aiempien tutkimustulosten kanssa, joissa koulukiusaamiskokemusten on nähty lisäävän nuorten sisäänpäinsuuntautuneita oireita, kuten tunneoireita, masennusoireita ja ahdistuneisuutta (Reijntjes ym., 2010; Sentse ym., 2017; Zwierzyńska ym., 2013). Ulospäinsuuntautuneista oireista koulukiusatut nuoret raportoivat yliaktiivisuutta enemmän kuin ne nuoret, joita ei oltu kiusattu. Käytösoireiden kohdalla vastaavaa yhteyttä ei ollut. Aiemmissa tutkimuksissa käytösoireita kokevien kiusattujen nuorten osuus on tunnistettu pienemmäksi verrattuna kiusattuihin nuoriin, jotka eivät oirehdi aggressiivisesti (Troop-Gordon & Ladd, 2005). Tämä voisi olla yksi selitys sille, miksi koulukiusatuksi tulemisen yhteydet käytösoireisiin eivät esiinny niin voimakkaina kuin yhteydet muihin sisään- ja ulospäinsuuntautuneisiin oireisiin. Voi myös olla, että nuoren on vaikeampi itse raportoida käytösoireista, joita ei koeta sosiaalisesti hyväksyttävinä.

Koulukiusaamiskokemusten ja sisään- ja ulospäinsuuntautuneiden oireiden välisissä yhteyksissä on paljon piirteitä joihin ei ole saatu vielä selvyyttä. Esimerkiksi koulukiusatuksi tulemisen määrää ja pysyvyyttä on aiemmissa tutkimuksissa huomioitu vain vähän.

Selvitimmekin tämän tutkimuksen toisessa tutkimuskysymyksessä, miten koulukiusatuksi tulemisen määrä ja kolmannessa tutkimuskysymyksessä koulukiusatuksi tulemisen ajallinen kesto eli pysyvyys yläkoulun aikana olivat yhteydessä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen 9. luokalla.

Toisessa tutkimuskysymyksessämme selvisi, että koulukiusatuksi tulemisen määrä ennusti korkeampaa tunneoireiden ja yliaktiivisuuden tasoa 9. luokalla, kun oireiden taso 7. luokalla kontrolloitiin. Käytösoireiden kohdalla yhteys oli tilastollisesti melkein merkitsevä. Tunneoireet, käytösoireet ja yliaktiivisuus lisääntyivät 9. luokan loppuun mennessä keskimäärin enemmän nuorilla, joita oli 7. luokalla kiusattu 1-2 kertaa kuluneen lukukauden aikana verrattuna niihin nuoriin, joita ei oltu kiusattu ollenkaan. Tämän perusteella voidaan todeta, että harvemmin toistuva koulukiusaaminen voi olla nuorille haitallista. Ne nuoret, jotka taas raportoivat tullessa kiusatuiksi 2-3 kertaa kuukaudessa tai useammin eivät eronneet muista nuorista tunneoireissa, käytösoireissa tai yliaktiivisuudessa tilastollisesti merkitsevästi. Tähän vaikutti todennäköisesti se, että näitä useammin kiusattuja nuoria oli otoksessa varsin vähän. Keskiarvoja tarkastelemalla voidaan kuitenkin havaita, että näillä nuorilla esiintyi tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta likimain yhtä paljon kuin niillä nuorilla, joita oli kiusattu 1-2 kertaa kuluneen lukukauden aikana (ks. taulukko 3).

Kolmannessa tutkimuskysymyksessämme se, kuinka pysyvää koulukiusatuksi tuleminen oli yläkoulun aikana, ennusti nuorten tunneoireita ja yliaktiivisuutta, mutta ei käytösoireita 9. luokalla. Tunneoireet ja yliaktiivisuus lisääntyivät 9. luokan loppuun mennessä nuorilla, joita oli kiusattu 7. luokalla, mutta ei enää 9. luokalla keskimäärin enemmän kuin niillä nuorilla, joita ei oltu kiusattu kummallakaan luokka-asteella. Tulostemme mukaan ne nuoret, joita oli kiusattu sekä 7. että 9. luokalla eivät eronneet tunneoireissa ja yliaktiivisuudessa niistä nuorista, joita ei oltu kiusattu 7. eikä 9. luokalla tai niistä nuorista, joita oli kiusattu vain jommallakummalla luokka-asteella. Tähän vaikutti todennäköisesti se, että näitä kummallakin luokka-asteella kiusattuja nuoria oli otoksessa vähän. Tunneoireita ja yliaktiivisuutta koskevia keskiarvoja tarkasteltaessa eri ryhmissä voidaan kuitenkin huomata kummallakin luokka-asteella kiusatuilla nuorilla esiintyvän likimain yhtä paljon oireita kuin niillä nuorilla, joita oli kiusattu vain toisella luokka-asteella (ks. taulukko 4). Tutkimustuloksemme erosivat osittain esimerkiksi Kochenderferin ja Laddin (1996) ajatuksista, joiden mukaan selkeästi pidempään jatkuneet koulukiusaamiskokemukset ovat yhteydessä vakavampiin oireisiin.

Teoreettisesti on siis ajateltu, että mitä pidempään koulukiusaaminen jatkuu, sitä vakavampia siitä seuraavat oireet voivat olla. Aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu

koulukiusatuksi tulemisen pysyvyyttä suhteessa oireisiin, on todettu sen olleen positiivisesti yhteydessä psyykkisten oireiden tasoon (Menesini ym., 2009; Zwierzynska ym., 2013). Menesini kollegoineen (2009) tutki koulukiusattujen 13–20 -vuotiaiden nuorten kiusaamistaustaa ja havaitsi, että ne nuoret, joilla kiusaaminen oli jatkunut jo useita vuosia, raportoivat myös enemmän ahdistuneisuutta, masennusoireita sekä välttelevää käyttäytymistä verrattuna niihin nuoriin, joilla kiusaaminen ei ollut ollut yhtä pysyvää. Oman tutkimuksemme tulokset eivät tuoneet kovin selvästi tukea tällaiselle teorialle tai löydöksille, vaikka harvemmin tai lyhyemmän aikaa yläkoulun aikana kiusatut nuoret erosivat parittaisissa vertailuissa nuorista, joita ei oltu lainkaan kiusattu yläkoulun aikana.

4.1. Sukupuolierot koulukiusaamiskokemusten ja tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden välisissä yhteyksissä

Tutkimuksessamme selvitimme lisäksi jokaisen tutkimuskysymyksen kohdalla, oliko tyttöjen ja poikien välillä eroa siinä, miten heidän koulukiusaamiskokemuksensa olivat yhteydessä tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen. Tulostemme mukaan koulukiusaamiskokemusten yhteydet tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen olivat pääosin hyvin samansuuntaiset tytöillä ja pojilla. Tytöt ja pojat erosivat toisistaan ainoastaan siinä, miten se, oliko nuori tullut kiusatuksi 7. luokalla vai ei, oli yhteydessä nuorten yliaktiivisuuteen 9. luokalla. Tytöt ja pojat erosivat siinä siten, että 7. luokalla kiusatuilla tytöillä esiintyi tilastollisesti merkitsevästi enemmän yliaktiivisuutta 9. luokalla verrattuna tyttöihin, joita ei oltu kiusattu, ja pojilla vastaavaa yhteyttä taas ei ollut.

Koulukiusatuilla tytöillä on aiemmissa tutkimuksissa nähty suurempi riski sisäänpäinsuuntautuneisiin oireisiin kuin pojilla. Tällaisia oireita ovat esimerkiksi tunneoireet, välttelevä käyttäytyminen, somaattiset oireet, ahdistuneisuus sekä masennusoireet (Baldry, 2004; Nabuzoka ym., 2009). Lisäksi tyttöjen keskuudessa yleisen epäsuoran kiusaamisen muodon on nähty altistavan sisäänpäinsuuntautuvalla oirehdinnalle enemmän kuin suoran kiusaamisen (Baldry & Winkel 2004; Dempsey & Storch, 2008; Prinstein ym., 2001). Meidän tutkimuksessamme tytöt ja pojat eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi koulukiusaamiskokemusten ja tunneoireiden välisissä yhteyksissä toisistaan.

Useimmissa aikaisemmissa tutkimuksissa kiusatuilla pojilla on havaittu enemmän ulospäinsuuntautuneita oireita verrattuna tyttöihin (Nabuzoka ym., 2009; Reijntjes ym.,

2011). Kyseiset aikaisemmat tutkimustulokset eivät saaneet täysin tukea tästä tutkimuksesta. Tämä johtuu siitä, että 7. luokalla kiusatuilla tytöillä esiintyi keskimäärin enemmän yliaktiivisuutta 9. luokalla verrattuna tyttöihin, joita ei oltu kiusattu ja pojilla taas vastaavaa yhteyttä yliaktiivisuuden ja kiusaamiskokemusten välillä ei ollut. Tarkempia syitä koulukiusatuksi tulemisen ja yliaktiivisuuden yhteyden erosta tyttöjen ja poikien välillä on vaikea tulkita tämän tutkimuksen perusteella, mutta jatkossa huomion kiinnittäminen myös tyttöjen ulospäinsuuntautuvaan oirehdintaan olisi tärkeää.

4.2. Tutkimuksen vahvuudet, rajoitukset ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksemme vahvuuksia on esimerkiksi se, että huomioimme koulukiusaamiskokemusten sekä tunneoireiden, käytösoireiden ja yliaktiivisuuden yhteyksiä tarkastellessamme oireiden aikaisemman tason yläkouluiässä. Tämän seurauksena tutkimuksessamme oli mahdollista tarkastella sitä, miten sisään- ja ulospäinsuuntautuneet oireet... sekä sukupuolen vaikutuksen tunneoireisiin, käytösoireisiin ja yliaktiivisuuteen. Lisäksi harvoissa tutkimuksissa ulospäinsuuntautuneina oireina käytösoireet ja yliaktiivisuus on erotettu toisistaan. Tässä tutkimuksessa tarkastelimme tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta omina muuttujinaan, jotta niiden mahdolliset erot yhteyksissä koulukiusaamiseen pääsisivät esille. Tarkastelimme koulukiusaamiskokemuksia myös kiusaamisen määrän ja pysyvyyden näkökulmasta.

Tutkimuksen rajoituksena puolestaan on esimerkiksi se, että informanteina olivat ainoastaan nuoret itse. Itseraportoituna kiusaamista havaitaan enemmän kuin toverinimeämisten kautta (Schuster, 1996). Useamman tietolähteen käyttäminen antaisi mahdollisesti täydemmän kuvan kiusaamisen ja oireiden yhteyksistä sekä niiden luonteesta. Jatkotutkimusten kannalta olisikin hyödyllistä, jos vastaavia kiusaamisen määrän ja pysyvyyden yhteyksiä oireisiin tutkittaisiin hyödyntäen useampia tietolähteitä kuten luokkatovereita, vanhempia ja opettajia.

Tutkimuksessamme käsitelimme tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta kiinnittäen huomiota erityisesti koulukiusattuihin nuoriin. Heitä verrattiin tässä tutkimuksessa nuoriin, joita ei oltu kiusattu tai oli kiusattu vähemmän tai lyhyempi aika yläkoulun aikana. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu myös kiusaajien ja ns. kiusaaja-kiusattujen oireilevan psyykkisesti (ks. esim. Menesini ym., 2009; Sentse, ym., 2017). Jatkossa olisikin

mielenkiintoista tarkastella tunneoireita, käytösoireita ja yliaktiivisuutta myös heidän kohdallaan enemmän. Emme myöskään eritelleet tutkimuksessamme erilaisia kiusaamisen muotoja toisistaan, joka osaltaan saattaisi selittää vielä tarkemmin eroja sukupuolten välillä. Pojilla on aiempien tutkimusten valossa näyttänyt esiintyvän enemmän suoran kiusaamisen muotoja (Lämsä, 2009; Scheithauer ym., 2006), kun taas tytöillä näyttäisi painottuvan epäsuoran kiusaamisen muodot (Kaukiainen & Salmivalli, 2009; Lämsä, 2009; Salmivalli, 2010). Myös Woods, Done ja Kalsi (2009) havaitsivat tutkimuksessaan epäsuoraa kiusaamista kokeneilla nuorilla enemmän yksinäisyyden kokemuksia ja tunneoireita verrattuna nuoriin, joita ei oltu kiusattu.

Muita mahdollisia jatkotutkimusaiheita voisi olla esimerkiksi se, onko kiusatuilla psyykkisten oireiden kuten ongelmakäyttäytymisen ja masentuneisuuden lisäksi muita hyvinvointia heikentäviä tekijöitä elämässään. Yläkouluiässä psyykkisesti oireilevien kiusattujen elämässä voi olla myös tulevaisuudessa haasteita, jotka vaikuttavat heidän hyvinvointiinsa. Aiemmat tutkimukset nuoruusiässä kiusattujen hyvinvoinnista aikuisuudessa ovat osoittaneet, että kiusatuksi joutumisen seuraukset ovat usein varsin kauaskantoisia. Nämä kiusatuksi joutumiseen liittyvät muut seuraukset yläkouluiässä tai sen jälkeen ovat mielenkiintoisia jatkotutkimuksen aiheita.

Myönteisten toverisuhteiden puuttuminen on monella tapaa nuoren kehitystä haittaava tekijä. Yksikin turvallinen, pysyvä ystävyysuhde voi suojata kiusaamisen pitkään jatkuvilta, jopa traumatisoivilta vaikutuksilta (Isaacs ym., 2008; Salmivalli, 2010; Woods, Done, & Kalsi, 2009). Myös muita kiusaamiselta suojaavia ja kiusaamisen negatiivisia seurauksia vähentäviä tekijöitä on jatkossa tärkeä tutkia.

4.3. Johtopäätökset ja tutkimuksen merkitys

Tutkimuksemme valossa koulukiusaamisilmiöön ja kiusattujen psyykkiseen hyvinvointiin yläkouluiässä on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota ja tutkia sitä, koska yläkouluikäisen sosiaalisten suhteiden merkitys nuoren hyvinvoinnin kannalta on suuri. Erityisesti sisäänpäinsuuntautuneiden oireiden, kuten masennusoireiden sekä sosiaalisen ahdistuneisuuden on nähty lisääntyvän yläkouluun siirryttäessä (Eslea ym., 2004; Hankin & Abramson, 2001). Myös oma tutkimuksemme osoitti yläkouluikäisillä kiusatuilla nuorilla esiintyvän merkittävästi enemmän sisäänpäinsuuntautuneita tunneoireita muihin nuoriin

verrattuna. Kiusatun rooli on usein melko pysyvä, jonka vuoksi kiusaamiseen puuttuminen yläkouluiässä varsinkin kiusaamisen kauaskantoisten kielteisten seurausten ehkäisemiseksi on tärkeää. Tutkimuksemme osoitti, että jo lyhyemmän aikaa kestänyt tai harvemmin toistuva kiusatuksi tuleminen voi olla haitallista, joka on merkittävää koulukiusaamisilmiön ymmärtämisen kannalta. Tutkimuksemme uutuusarvoa lisää myös se, että tarkastelimme koulukiusaamiskokemuksia useammista näkökulmista huomioiden koulukiusatuksi tulemisen määrän ja pysyvyyden yläkoulun aikana, joka laajensi kuvaa koulukiusatuksi tulemisen yhteyksistä sisään- ja ulospäinsuuntuneisiin oireisiin kiusaamisen seurauksina. On tärkeää, että koulukiusaamisilmiötä ja sen seurauksia tarkastellessa otetaan huomioon useampia näkökulmia, jotka voivat tarjota uutta tietoa koulukiusaamisilmiön laajuudesta ja vakavuudesta. Myös koulussa tai yläkouluiikäisten nuorten kanssa työskentelevien kannalta olisi merkittävää, mikäli heillä olisi tietoa kiusatuksi tulemisen määrästä tai siitä, kuinka pitkään kiusaaminen on jatkunut, jotta kiusaamisilmiön laajuudesta ja vakavuudesta saataisiin parempi kuva kiusatuksi tulemisen kielteisten vaikutusten ymmärtämiseksi.

LÄHTEET

- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Child Behavior Checklist/ 4-18 and 1991 profile*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Baldry, A. C. (2004). The impact of direct and indirect bullying on the mental and physical health of Italian youngsters. *Aggressive Behavior, 30*(5), 343–355.
- Baldry, A. C., & Winkel, F. W. (2004). Mental and physical health of Italian youngsters directly and indirectly victimized at school and at home. *International Journal of Forensic Mental Health, 3*(1), 77–91.
- Copeland, W. E., Wolke, D., Angold, A., & Costello, J. (2013). Adult psychiatric outcomes of bullying and being bullied by peers in childhood and adolescence. *JAMA Psychiatry, 70*(4), 419–426.
- Cross, D., Lester, L., & Barnes, A. (2015). A longitudinal study of the social and emotional predictors and consequences of cyber and traditional bullying victimisation. *International Journal of Public Health, 60*(2), 207–217.
- Dempsey, A. G., & Storch, E. A. (2008). Relational victimization: The association between recalled adolescent social experiences and emotional adjustment in early adulthood. *Psychology in the Schools, 45*(4), 310–322.
- Eccles, J. S., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C. M., Reuman, D., Flanagan, C., & MacIver, D. (1993). Development during adolescence: The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist, 48*(2), 90–101.
- Eslea, M., Menesini, E., Morita, Y., O'Moore, M., Mora-Merchán, J. A., Pereira, B., & Smith, P. K. (2004). Friendship and loneliness among bullies and victims: Data from seven countries. *Aggressive Behavior, 30*(1), 71–83.

- Goodman, A., Lamping, D. L., & Ploubidis, G. B. (2010). When to use broader internalising and externalising subscales instead of the hypothesised five subscales on the strengths and difficulties questionnaire (SDQ): Data from British parents, teachers and children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(8), 1179–1191.
- Halme, N., Hedman, L., Ikonen, R., & Rajala, R. (2018). *Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017: Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-115-7>
- Hamarus, P. (2008). *Koulukiusaaminen: Huomaa, puutu, ehkäise*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, P. & Kaikkonen, P. (2007). Miten koulukiusaaminen syntyy ja kehittyy?: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 38(3), 228–239.
- Hankin, B. L., & Abramson, L. Y. (2001). Development of gender differences in depression: An elaborated cognitive vulnerability-transactional stress theory. *Psychological Bulletin*, 127(6), 773–796.
- Hawker, D., & Boulton, M. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441–455.
- Isaacs, J., Hodges, E. V. E., & Salmivalli, C. (2008). Long-term consequences of victimization: A follow-up from adolescence to young adulthood. *European Journal of Developmental Science*, 2(4), 387–397.
- Kaukiainen, A., & Salmivalli, C. (2009). *KiVa Koulu: Vanhempien opas*. Turku: Opetusministeriö.
- Kochenderfer, B. J., & Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment? *Child Development* 67(4), 1305–1317.

- Lämsä, A.-L. (toim.). (2009). *Mun on paha olla: näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Menesini, E., Modena, M., & Tani, F. (2009). Bullying and victimization in adolescence: Concurrent and stable roles and psychological health symptoms. *Journal of Genetic Psychology, 170*(2), 115–133.
- Nabuzoka, D., Rønning, J. A., & Handegård, B. H. (2009). Exposure to bullying, reactions and psychological adjustment of secondary school students. *Educational Psychology, 29*(7), 849–866.
- Olweus, D. (1992). *Kiusaaminen koulussa* (Suom. Mäkelä, M.). Helsinki: Otava.
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Developmental Psychology, 20*(2), 259–280.
- Pojjula, S. (2007). *Lapsi ja kriisi: Selviytymisen tukeminen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Prinstein, M. J., Boergers, J., & Vernberg, E. M. (2001). Overt and relational aggression in adolescents: Social-psychological adjustment of aggressors and victims. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 30*(4), 479–491.
- Puolakanaho, A., Muotka, J., Lappalainen, P., Lappalainen, R., Hirvonen, R., Eklund, K., ... Kiuru, N. (2018). Reducing stress and enhancing academic buoyancy among adolescents using a brief web-based program based on acceptance and commitment therapy: A randomized control trial. *Journal of Youth and Adolescence, 48*(2), 287–305.
- Rasalingam, A., Clench-Aas, J., & Raanaas, R. K. (2017). Peer victimization and related mental health problems in early adolescence: The mediating role of parental and peer support. *Journal of Early Adolescence, 37*(8), 1142–1162.

- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., Boelen, P. A., van der Schoot, M., & Telch, M. J. (2011). Prospective linkages between peer victimization and externalizing problems in children: A meta-analysis. *Aggressive Behavior, 37*(3), 215–222.
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect: The International Journal, 34*(4), 244–252.
- Salmivalli, C. (2010). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F., & Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior, 32*(3), 261–275.
- Schuster, B. (1996). Rejection, exclusion, and harassment at work and in schools: An integration of results from research on mobbing, bullying, and peer rejection. *European Psychologist, 1*(4), 293–317.
- Sentse, M., Prinzie, P., & Salmivalli, C. (2017). Testing the direction of longitudinal paths between victimization, peer rejection, and different types of internalizing problems in adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology, 45*(5), 1013–1023.
- Troop-Gordon, W., & Ladd, G. W. (2005). Trajectories of peer victimization and perceptions of the self and schoolmates: precursors to internalizing and externalizing problems. *Child Development, 76*(5), 1072–1091.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Lösel, F., & Loeber, R. (2011). Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life?: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research, 3*(2), 63–73.
- Woods, S., Done, J., & Kalsi, H. (2009). Peer victimisation and internalising difficulties: The moderating role of friendship quality. *Journal of Adolescence, 32*(2), 293–308.

Zwierzynska, K., Wolke, D., & Lereya, T. (2013). Peer victimization in childhood and internalizing problems in adolescence: A prospective longitudinal study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41(2), 309–323.